Simona Goicu-Cealmof

TERMENI REGIONALI ÎN OPERA LUI IOAN SLAVICI

Născut în ţinutul podgoriilor arădene, Ioan Slavici a călătorit şi prin alte meleaguri ardelene, fixând în memoria afectivă un spaţiu care s-a reflectat mai târziu în opera literară. Există numeroase mărturii ale felului în care Slavici a călătorit şi a cunoscut aceste locuri din Ardeal: „Am copilărit în Podgoria Aradului şi-n valea Crişului, mi-am făcut studiile secundare la Arad şi la Timişoara, mi-am luat diploma de maturitate la Sătmar, am trăit după terminarea studiilor timp îndelungat la Arad, Oradea Mare şi la Sibiu, am luat parte la toate mişcările naţionale şi am călătorit foarte mult printre români mai ales pe jos, arareori călare ori cu căruţa, întotdeauna îndelete şi oprindu-mă mai aici, mai acolo, ca să mă dumiresc în deplin. Băiat de liceu, îmi petreceam vacanţele cutreierând Banatul, câmpia Ţării Ungureşti şi Valea Crişului Alb până la Brad şi până-n vârful Găinei, totdeauna singur-singurel. Tot timpul am făcut lungul drum de la Sătmar la Arad, oprindu-mă în punctele Baia-Mare, Capnic, Strâmbu, Lăpuş, Dej, Gherla, Cluj, Turda, Trăscău, Ofenbaia, Roşia, Brad, Hălmagiu, Buteni şi Şiria. Peste câţiva ani am plecat cu căruţa din Orşova la Baia-Mare şi m-am oprit în punctele Lugoj, Caransebeş, Grădişte sub Rătezatul, Haţeg, Deva, Orăştia, Belgrad şi Blaj, unde am trecut cu trenul la Cluj şi iar am luat căruţa, ca să trec pe la Chioara la Baia-Mare şi să mă întorc de acolo peste Sălagiu la Şimleu, în valea Crişului Repede şi apoi la Huedin”[1].

Ioan Slavici este, în acelaşi timp, un bun cunoscător al graiului natal, fiind considerat cel dintâi mare prozator român care se încumetă să scrie în „limba lui de-acasă” şi să promoveze în mod direct orientarea scrisului spre expresia autentic populară de sursă transilvană[2]. În opera sa, în funcţie de conţinut, de situarea în spaţiu şi timp a acţiunii, de apartenenţa socială a personajelor, de mediul în care ele se mişcă, Slavici a făcut apel la ceea ce ne-am deprins să numim *limbă populară*, adică la ansamblul procedeelor lingvistice de exprimare mai ales orală, specifice societăţii rurale, în toate compartimentele limbii (fonetică, morfologie, sintaxă, lexic şi frazeologie, formarea cuvintelor), pe care nu le-a reprodus aidoma, ca în vorbirea curentă şi cotidiană, ci le-a transfigurat în mod artistic[3].

[1] *Apud* Alexandru Ruja, *Ipostaze critice*, Timişoara, Editura Excelsior, 2001, p. 38–39.

[2] Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, p. 172.

[3] Limba şi stilul lui Ioan Slavici au constituit obiectul mai multor studii: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţiile pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 452–454; T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Contemporană, 1941, p. 119–123;

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

Elementul popular, omniprezent în opera lui Slavici, asociat celui arhaic, neologic şi regional, cu intenţii stilistice bine precizate, a constituit obiectul unui amplu studiu al lui Pompiliu Dumitraşcu[4]. În urma unei analize atente a vocabularului, a observat că majoritatea cuvintelor întrebuinţate circulă pe o arie care depăşeşte cu mult limitele unei singure provincii, iar pentru localizarea acţiunii povestite sau cu intenţii stilistice, Slavici a apelat şi la elemente lexicale regionale, fenomen ce apare mai ales în lucrările literare de debut. După venirea sa ca director la ziarul sibian „Tribuna" (1884), regionalismele au fost valorificate cu mai mult spirit de cumpătare, fără a le ocoli atunci când a crezut că îi pot fi utile în context, îndeosebi în operele care oglindesc concret viaţa satului ardelenesc şi în povestiri al căror conţinut impune uneori utilizarea elementelor regionale. În acest sens, Pompiliu Dumitraşcu[5] arată că „astfel de cuvinte nu au o frecvenţă deosebită în opera de maturitate a scriitorului. Multe dintre ele se pot înţelege fără dificultate, deoarece au o circulaţie generală în Transilvania, iar unele sunt curente şi în graiurile moldovean şi bănăţean. Alteori, sensul lor se poate defini prin context sau prin explicaţia ulterioară a scriitorului în cursul povestirii".

În articolul de faţă ne-am propus să facem o analiză lingvistică pentru o parte din elementele lexicale regionale folosite de Ioan Slavici, care apar în poveşti, nuvele şi în romanul *Mara*[6], publicate între anii 1872–1923, indicând sensul/ sensurile, contextul în care apar, cu precizarea sursei, şi etimologia.

1. Cuvinte moştenite din latină, care în alte zone ale dacoromânei nu sunt cunoscute, au o circulaţie mai restrânsă sau au fost înlocuite cu alţi termeni de diferite origini:

anţerţ (var. *anţărţ*, ar. *anţărţu*) „acum doi ani" [„cât rod a adunat est timp, cât an şi cât *anţerţ*", *Gura satului*, p. 331] < lat. *anno tertio*[7];

ceteră 1. „vioară"; 2. „instrument cu tablă de armonic triunghiulară sau ovală, cu fundul lat, gâtul lung, cu număr de coarde variind de la 3 la 12 perechi, folosit în Evul Mediu" [„îi păruse că aude aşa, din când în când, cimpoi şi *ceteră* şi fluier", *Pădureanca*, p. 107] < lat. *cithera* (= *cithara*) „instrument cu patru coarde"[8];

T. Teaha, *Slavici şi problemele limbii noastre*, în „Limba română", an III (1954), nr. 3, p. 49–59; P. Dumitraşcu, *Observaţii stilistice privind nuvelele lui Slavici*, în „Steaua", 1956, nr. 11, p. 73–80; *idem*, *Observaţii de limbă şi stil în nuvelele lui Slavici*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1958, p. 293–310; I. Breazu, *Prefaţă* la I. Slavici, *Nuvelele*, vol. I–II, Bucureşti, E.S.P.L.A, 1958, Biblioteca pentru toţi, p. 41–48; Al Philippide, *Slavici şi stilul ardelean*, în „Adevărul literar şi artistic", an XIV, nr. 782, p. 1.

[4] *Limba şi stilul operei lui Ioan Slavici*, în *Studii de Istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. 2, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, p. 460–480.

[5] *Op. cit.*, p. 469.

[6] Exemplele cu citate au fost preluate din Ioan Slavici, *Proză. Poveşti. Nuvele. Mara*, I–II, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1979.

[7] H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, p. 171.

[8] Potrivit lui H. Mihăescu (*op. cit.*, p. 278), în secolele XVI şi XVII cuvântul apare şi în scrierile din Moldova şi Ţara Românească.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

curechi „varză”[9] [„strături de… *curechi* şi fasole”, *Popa Tanda*, p. 229] < **colic(u)lus* (= *cauliculus* < *caulis*, *-is*) 1. „tulpina plantelor”; 2. (p. ext.) „planta însăşi”; 3. (spec.) „varză”[10];

faur „fierar” (ar. *favru*, *favur*) [„a pus un meşter *faur* să-i facă cățărătoare de fier”, *Rodul tainic*, p. 175][11] < lat. *faber*, *-brum* [12];

june „mire” (ar. *gione* 1. „tânăr”; 2. „curajos”, mgl. *juni* 1. „tânăr” (rar); 2. „puternic”; 3. „mire”)[13] [„*junele* să vie cu părinții şi cu oamenii săi să pețească”, *Gura satului*, p. 333–334][14] < lat. *juvenis* „tânăr”[15];

neauă „zăpadă” (ar., mgl. *nea*, ir. *nę*) [„când se topeşte *neaua* pe munți”, *Popa Tanda*, p. 220][16] < lat. *nivem* „idem”;

păcurar „cioban” (ar., mgl. *picurar*, ir. *picurăr*)[17] [„era un *păcurar* bătrân şi o *păcurăriță*”, *Doi feți cu stea în frunte*”, p. 67] < lat. *pecorarius* „idem”[18];

vânăt „albastru închis” (ar. *vinit*, mgl. *vinăt*) [„au boit cu *vânăt*, *La crucea din sat*, p. 252] < lat. *venetus* „idem” (derivat de la numele oraşului *Veneția*)[19].

[9] Ion Gheție (*Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 185) arată că acest cuvânt e răspândit astăzi în Banat, Transilvania şi Moldova, cu excepția părților sudice ale acestor ținuturi. De asemenea, *curechi* a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*Graiuri româneşti din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 166) în graiul românilor din Ungaria, care folosesc şi compusul *curechi umplut* „sarmale”, respectiv derivatul *curechişte* „culturi de curechi”.

[10] În celelalte regiuni se foloseşte cuvântul *varză* (ar. *veardză* (pl.) „verdețuri”, *verdzu* „varză; mgl. *veardză* „varză”, ir. *vęrzę* „varză”, *vęrze* (pl.) „verze, verdețuri”) < lat. **virdia* (= *viridia*) „verdețuri”. În dialectul dacoromân din sec. XVI–XVII apar formele *veardze*, *verdze*, *verze* cu sensul etimologic „verdețuri” (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 257). În opinia lui Ion Gheție (*op.cit.*, p. 185), nu trebuie să excludem posibilitatea ca restrângerea de sens să se fi petrecut pe teritoriul dacoromânesc, în Muntenia, în acest caz, *curechi* fiind, la un moment dat, general dacoromânesc.

[11] În secolul al XVII-lea, cuvântul, generalizat în dacoromână, era întrebuințat ca atare sau însoțit de precizări privind metalul care se prelucra: *faur de aramă*, *faur de fier*; cu timpul, *faur de aramă* a fost înlocuit de sinonimul *căldărar*, iar *faur de fier*, prin *fierar* (< lat. *ferrarius*) (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 270).

[12] *Ibidem*.

[13] Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 202) în graiul românilor din Ungaria ca variantă a lui *junere* „mire”.

[14] H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 217.

[15] Cuvântul este uzual în dialectele sud-dunărene, în timp ce în dacoromână a fost înlocuit de sinonimul său *tânăr* < lat. **tenerus* (= *tener*) (H. Mihăescu , *op. cit.*, p. 216).

[16] În dacoromână, cuvântul a fost concurat de sinonimele slave *zăpadă* şi *omăt*, primul specific Țării Româneşti devenind şi forma literară, al doilea răspândit mai ales în Moldova (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 182).

[17] Ion Gheție (*op. cit.*, p. 191) consideră că *păcurar* s-a menținut în unele graiuri munteneşti din vecinătatea Transilvaniei încă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (fiind consemnat într-un document scris la Rucăr-Argeş în 1674), dacă nu cumva a fost adus de dincolo de munți. Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 224) şi în graiul românilor din Ungaria.

[18] În Moldova şi Țara Românească, cuvântul a fost concurat de sinonimul său *cioban* de origine turcă, atestat de la mijlocul secolului al XVII-lea (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 266).

[19] H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 228.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

2. Împrumuturi din maghiară:

boitar „ajutor de porcar” [„fiecare turmă are câte un păstor şi fiecare păstor e ajutat de câte doi–trei băieţi, *boitarii*”, *Moara cu noroc*, p. 9][20] < magh. *bojtár* „idem”[21];

bosoarcă „vrăjitoare care se transformă în animal şi ia laptele vacilor” [„la marginea codrului al şaptelea… se află o babă *bosoarcă*”, *Băiet sărac*, p. 98][22] < magh. *boszorkány* „idem”[23];

bundă „blană mare făcută din piei de oaie, întrebuinţată de ţărani ca îmbrăcăminte de iarnă” [„o *bundă*, adică o blană de miel, lungă până la pământ, albă şi împodobită cu flori cusute-n ibrişin”, *Mara*, p. 359] < magh. *bunda* „idem”[24];

ciupeli „a jumuli o pasăre de pene”[25] [„mai înainte îl *ciupeli* şi numai după aceea îl opări cu apă fiartă”, *Floriţa din codru*, p. 54] < magh. *csupál*[26];

ciurdă[27] „cireadă, turmă de animale (aici de porci)” [„*ciurde* de porci aduse de pe lunci”, *Mara*, p. 358][28] < magh. *csorda* „turmă (de vite)”[29];

fedeleş „vas pentru transportul mâncării (băuturii) la câmp” [„un băiat care poartă *fedeleşul* cu apă”, *Pădureanca*, p. 112] < magh. *fedeles* „cu capac”[30];

lictariu de prune „marmeladă de prune” [„nouă ciubere de *lictariu de prune*”, *Mara*, p. 340][31] < magh. *liktarium* „idem”[32];

[20] Cuvântul este înregistrat cu acelaşi sens de Teofil Teaha în *Graiul din Valea Crişului Negru*, Bucureşti, Editura Academiei, 1961, p. 123.

[21] *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWU), I, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992, s.v. *bojtár*.

[22] Dana-Luminţa Teleoacă (*Termeni religioşi de proveniență maghiară în limba română*, în SCL, 1–2, 2003, p. 171) înregistrează şi derivatele *bosorcos* „vrăjit”, *bosorcan* „vrăjitor cu puterea diavolului, strigoi”.

[23] EWU, I, s.v. *boszorkány*.

[24] Idem, s.v. *bunda*.

[25] Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 157) în graiul românilor din Ungaria cu sensurile: 1. „a jumuli o pasăre”; 2. „a ciupi, a necăji”.

[26] Cuvântul *csupál* are o circulaţie regională, fiind folosit în comitatele Baranya, lângă Pécs, şi Nograd, lângă Pásztó cu sensul „a smulge una câte una buruienile”. Cf. şi *kicsupáz* „a smulge buruienile, părul” (Gombocz, Melich, *Magyar etimológiai szótar*, I, 1914–1930, Budapest, s.v. *csupál*).

[27] Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 166) şi în graiul românilor din Ungaria cu sensul „cireadă de vaci”; varianta *ciurhe* înseamnă „turme de porci”.

[28] Cuvântul a fost înregistrat de Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 123).

[29] EWU, I, s.v. *csorda*.

[30] EWU, II, 1992, s.v. *fedél*.

[31] Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 125) înregistrează varianta *liptár* „magiun” ca provenind din magh. *lekvár*.

[32] EWU, IV, 1992, s.v. *liktárium*.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

papistaş „catolic” [„*papistaşii* sunt un neam de oameni duşmănoşi”, *Mara*, p. 294][33] < magh. *pápista* „idem”[34]; derivatul *papistăşesc* [„asta-i limbă… *papistăşească*”, *Budulea Taichii*, p. 373] < *papistaş* + suf. *-esc*;

pup (a şedea pup) „a şedea pe vine” [„au petrecut vremea şezând *pup* între straturi”, *Popa Tanda*, p. 229] < magh. *púp* „cocoaşă”[35];

sămădău „porcar care răspunde material de porcii pe care îi are sub supraveghere, având în subordine alţi porcari” [„acest cineva este «*sămădăul*», porcar şi el, dar om cu stare”, *Moara cu noroc*, p. 9] < magh. *számadó* „cel care ţine socotelile, contabil”[36];

ujog „băţ lung care are la capăt o cârpă sau un mănunchi de zdrenţe, de pănuşi cu care se curăţă cuptorul de spuză sau se răceşte când e prea încins” [„farmecele babelor care te fac să zbori călare pe *ujog*”, *Mara*, p. 351][37] < magh. *azsag* „idem”[38].

3. Împrumuturi din germană:

beamter „slujbaş, funcţionar” [Anton Huber… prieten bun al tuturor *beamterilor*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Beamte* „idem”[39];

grenadir „(în armata austro-ungară) soldat înalt, din prima companie (= unitate de elită) a unui batalion de infanterie” [„înalt ca un *grenadir*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Grenadier* „idem”[40];

steueramt „percepţie, agenţie fiscală” [„directorul de la *Steueramt*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Steueramt* (sin. actual *Finanzamt*) „idem”[41];

şopron „construcţie rudimentară (adesea un simplu acoperiş susţinut de stâlpi) care serveşte mai ales ca adăpost pentru vite, unelte agricole, nutreţ” [„un mare *şopron* deschis din toate părţile”, *Mara*, p. 374] < germ. *Schuppen* „idem”[42];

[33] Dana-Luminiţa Teleoacă (*op. cit.*, p. 176) a înregistrat şi forma învechită *pipistaş*, respectiv formele regionale *papistraş*, *popistaş*.

[34] EWU, V, 1992, s.v. *pápista*.

[35] Idem, s.v. *púp*.

[36] Francisc Király, *Contacte lingvistice*, Timişoara, Editura Facla, 1990, p. 45, 193.

[37] Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 124) înregistrează varianta *ijóg* „şomoiog cu care se mătură cuptorul”.

[38] EWU, I, s.v. *azsag*.

[39] *Dicţionarul subdialectului bănăţean*, vol. III, BA-BIZUI (red. Maria Purdela Sitaru), Tipografia Universităţii din Timişoara, 1987, s.v. *beamter*.

[40] M. Purdela Sitaru şi L. Vasiluţă (*Cercetări etimologice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 124-125) nu exclud şi etimonul scr. *grenadir*, de aceeaşi proveniență germană, dacă ţinem seama de zona terminologică la care aparţine termenul şi de aria sa de circulaţie. La rândul lui, susţin autoarele, germ. *Grenadier* provine dintr-un mai vechi *Grenadierer* (1648), iar acesta are la bază fr. *grenadier*, alături de it. (mai vechi) *grenatiere*. Iniţial, până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, germ. *Grenadier* a însemnat „(soldat) aruncător de grenade”, apoi s-a generalizat până prin anii ’20 ai secolului trecut cu sensul „infanterist”, iar la sfârşitul celui de-al doilea război mondial a fost revigorat ca denumire a unui „infanterist dintr-o unitate de elită”.

[41] Idem, s.v. *Finanzamt*.

[42] *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch* (Duden), 3, Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich, vollständig überarbeitete Auflage von Jakob Ebner, 1998, s.v. *Schuppen*.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

verbonc „mod de recrutare în armata austriacă” [„s-a pornit atât de repede ca să alerge la *Verbonc* şi să-şi pună şapca-n cap”, *Mara*, p. 496] < germ. *Werbung* 1. „înrolare, recrutare”; 2. „stăruinţă, solicitare”; 3. „peţire”; 4. „reclamă” (< vb. *werben* 1. „a câştiga pe cineva pentru o funcţie (militară)”; 2. „a face prozelitism”)[43].

4. Împrumuturi din limbile slave (sârbo-croată):

cârpă 1. „bucată de pânză sau de stofă veche folosită de obicei la ştergerea prafului, a vaselor”[44] [„luă *cârpa* şi începu să şteargă cuţitele”, *Mara*, p. 391]; 2. „basma, batic” [„ea-şi aruncă-n cap *cârpa*”, *Mara*, p. 435] < v. sl. *karpa*, bulg. *кърpa*, scr. *krpa*[45];

crâsnic „paracliser” [„Simina, fata *crâsnicului* de la Zimbru”, *Pădureanca*, p. 105] < scr. *krsnik* „creştin”[46];

loază „om de nimic, secătură, ticălos” [„o *loază* ca tine nu mă opreşte pe mine în cale”, *Moara cu noroc*, p. 54] < v. sl. *loza*[47], scr. *loza*[48];

lud „prost, nebun”[49] [„*Ludul* de el, nepăţit precum era, nu ştia ce grozav fel de oameni sunt tâlharii”, *Ioanea mamei*, p. 93] < scr. *lud*[50].

5. Creaţii româneşti:

cătănie „serviciu militar, militărie” [„lucrul de căpetenie era să scape de *cătănie*”, *Mara*, p. 323] < *cătană* + suf. *-ie*;

căutătoare „oglindă” [„se puse înaintea *căutătoarei*, privi îndelungat şi cu drag la faţa sa”, *Floriţa din codru*, p. 50] < *căuta* + suf. *-tor* (*-toare*);

coarneş „cu coarne mari” [„acolo sunt cele *coarneşe*”, *Păcală în satul lui*, p. 125] < *corn* + suf. *-eş*;

codorişte „coadă de bici” [„bici de carmajin, cu *codorişte*a de os”, *Moara cu noroc*, p. 11] < *coadă* + *toporişte*;

măturişcă „măturică mică” [„strângea fărămiturile cu *măturişca*”, *Mara*, p. 302] < *măturică* + suf. *-işcă*;

muruială „pământ sau lut înmuiat în apă, uneori amestecat cu baligă şi paie sau var şi nisip cu care se muruiesc pereţii” [„Nici muruiala pe *pereţii* de lemn n-are înţeles”, *Popa Tanda*, p. 220] < *murui* + suf. *-eală*;

[43] Idem, s.v. *Werbung*.

[44] Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 153) în graiul românilor din Ungaria cu sensurile: 1. „basma”; 2. „batistă” şi de Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 120) cu sensurile: 1. *cârpă de masă* „faţă de masă”; 2. *cârpă de cap* „basma”; 3. *cârpă de lână*, *cârpă mare* „broboadă”; 4. *cârpă de bojinar* „batistă”.

[45] *Dicţionarul limbii române* (DA), tomul I, partea II, C, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940, s.v. *cârpă*.

[46] *Rječnik hrvotskoga ili srpskoga jezika na svijet Izdaje Jugoslavensk umjetnosti*, DIO V, KIPAK-LEKEN, y Zagrebu, 1898–1903, s.v. *krsnik*.

[47] *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX[2]), ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, s.v. *loază*.

[48] Mirco Jivcovici, *Mic dicţionar sârbo-croat – român*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981, s.v. *loza*.

[49] Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin şi Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 206) şi în graiul românilor din Ungaria cu sensul „nebun”.

[50] Ion Gheţie (*op. cit.*, p. 189) arată că *lud* „prost” circulă în zilele noastre în Transilvania, Banat şi Oltenia, cu derivatul *ludişor* „prostuţ”.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

şerpar „brâu lat din piele (prevăzut cu buzunare) pe care îl poartă ţăranii” [„Fluierul îl purta Budulea totdeauna în *şerpar*”, *Budulea Taichii*, p. 364] < *şarpe* + suf. *-ar*;

trochiţă „troacă mică” [„în umbra unui tei era o *trochiţă*, *Scormon*, p. 241] < *troacă* „covată scurtă şi lată, făcută, de obicei, dintr-o singură bucată de lemn” + suf. dim. *-iţă*.

Vorbind despre opera lui Ioan Slavici, criticii literari au insistat asupra realismului scrierii sale[51]. Pe de o parte, autorul descrie minuţios lumea satului din Câmpia Aradului insistând asupra localizării acestuia, dar şi asupra muncilor tradiţionale, obiceiurilor şi conflictelor dintre oameni. Pe de altă parte, Slavici prezintă lumea târgului cosmopolit unde trăiesc români, maghiari, nemţi, sârbi, în care se înfruntă două religii: ortodoxă şi catolică. Trăind la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul veacului XX, autorul surprinde, în acelaşi timp, relaţiile românilor cu autorităţile austro-ungare (administraţie, justiţie, armată, şcoală).

Acest realism al scrierii lui Ioan Slavici este redat şi la nivelul limbii, prin folosirea unor cuvinte regionale, care se referă la agricultură (*curechi*), creşterea animalelor (*boitar*, *ciurdă*, *păcurar*, *sămădău*), ocupaţii (*faur*), obiecte din gospodărie (*codorişte*, *fedeleş*, *măturişcă*, *muruială*, *şopron*, *trochiţă*, *ujog*), îmbrăcăminte (*bundă*, *cârpă*, *şerpar*), mâncăruri (*lictar de prune*), instrumente muzicale (*ceteră*), biserică (*crâsnic*, *papistaş*), administraţie (*beamter*, *steuramt*) şi armată (*cătănie*, *grenadir*, *verbonc*). Alte cuvinte desemnează anumite însuşiri (*lud*, *vânăt*), credinţe populare (*bosoarcă*) şi diverse (*anţărţ*, *nea*).

Termenii regionali prezentaţi în lucrarea de faţă au origini diferite. Astfel am înregistrat 8 cuvinte moştenite din limba latină, specifice zonei sau dispărute din alte regiuni, ceea ce indică un conservatorism lingvistic, la care se adaugă 9 creaţii româneşti. Cele 11 împrumuturi maghiare se datorează contactelor directe, la fel şi cele 4 împrumuturi slave de tip sârbo-croat, în timp ce împrumuturile germane (5) reflectă o influenţă a autorităţilor austro-ungare.

Cei mai mulţi termeni regionali apar în stratul narativ (32), unde autorul se distanţează şi se obiectivează, şi mai puţin în cel dialogat (5), unde eroii încearcă să se autocaracterizeze lingvistic, şi provin din vorbirea vie a autorului, fiind prezenţi atât în scrierile din tinereţe cât şi în cele de maturitate. Chiar dacă procesul de unificare lingvistică poate fi considerat încheiat, în liniile sale mari, înaintea anului 1881, în cercetarea sa privind baza dialectală a românei literare, Ion Gheţie[52] a observat întotdeauna când a fost cazul deosebirile datorate apartenenţei regionale a autorilor sau „stilului” literar de care ţin operele cercetate. Între aceştia se numără şi Ioan Slavici care, spre exemplu, alături de termenul muntenesc *coşciug* a folosit şi sinonimul ardelenesc *sicriu*, iar alături de termenul moldovenesc *păpuşoi*, sinonimul muntean *porumb*[53].

[51] Cornel Ungureanu, *Ioan Slavici. Monografie, antologie comentată*, *receptare critică*, Bucureşti, Editura Aula, 2002, p. 110–111.

[52] *Op. cit.*, p. 575.

[53] Idem, p. 606.

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)

Unele dintre aceste cuvinte regionale se folosesc şi în prezent, fiind consemnate de Teofil Teaha în monografia *Graiul din Valea Crişului Negru* (*boitar*, *cârpă*, *ciurdă*, *ujog*). De asemenea, cercetătoarele Maria Marin şi Iulia Mărgărit au înregistrat câteva cuvinte şi în graiul actual al românilor din Ungaria (*cârpă*, *ciupeli*, *curechi*, *lud*, *păcurar*), ceea ce arată unitatea lingvistică în comunitățile româneşti aflate, în prezent, dincolo de hotarele țării.

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

DA = *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea II, C, Bucureşti, Tipografia Ziarului „Universul", 1940.

DEX^2 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

Duden = *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*, 3, Mannheim/ Leipzig/Wien/Zürich, vollständig überarbeitete Auflage von Jakob Ebner, 1998.

EWU = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, band I–VI, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.

TERMES RÉGIONAUX DANS L'ŒUVRE DE IOAN SLAVICI

(Résumé)

Ioan Slavici est le premier grand écrivain roumain qui écrive dans «la langue de chez soi» et qui promeuve directement l'orientation de sa prose vers l'expression authentiquement populaire de source transylvaine. On rencontre dans son œuvre des mots hérités du latin qui dans d'autres zones du dacoroumain ne sont pas connus, qui ont une circulation plus restreinte ou qui ont été remplacés par d'autres termes d'origines différentes (*curechi* < lat. *colic(u)lus*, *faur* < lat. *faber*, *-brum*, *păcurar* < lat. *pecorarius*, etc.) et des emprunts du hongrois (*boitar* < hongr. *bojtár*, *bundă* < hongr. *bunda*, *ciurdă* < hongr. *csorda*, *sămădău* < hongr. *számadá*, etc.), de l'allemand (*beamter* < all. *Beamte*, *şopron* < all. *Schuppen*, *verbonc* < all. *Werbung*, etc.) ou des langues slaves, spécialement du serbo-croate (*cârpă* < a. sl. *karpa*, bulg. *кърpa*, scr. *krpa*, *crâsnic* < scr. *krsnik* «chrétien», *lud* < scr. *lud*). Parmi les créations roumaines nous rappelons: *codorişte* < *coadă* + *toporişte*, *şerpar* < *şarpe* + suff. *-ar*, *trochiță* < *troacă* + suff. *-iță*.

La plupart des termes régionaux apparaissent au niveau narratif (32) et moins au niveau du dialogue des personnages (5) et proviennent de la langue vive de l'auteur.

Quelques-uns de ces termes régionaux sont employés à présent aussi, étant consignés par Teofil Teaha dans la monographie *Graiul din Valea Crişului Negru* (*boitar*, *cârpă*, *ciurdă*, *ujog*). De même, les chercheurs Maria Marin et Iulia Mărgărit ont enregistré quelques termes dans le patois actuel des Roumains de la Hongrie (*cârpă*, *ciupeli*, *curechi*, *lud*, *păcurar*), ce qui montre l'unité linguistique dans les communautés roumaines situées, de nos jours, au-dehors des frontières du pays.

Mots-clés: terme régional, mot hérité, emprunt, création roumaine

Universitatea „Tibiscus" Timişoara
Str. Lascăr Catargiu nr. 4–6

BDD-A582 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:43 UTC)